

ВІДГУК

опонента директора Інституту агроекології і природокористування НААН,
доктора економічних наук, професора, академіка НААН

ДРЕБОТ Оксани Іванівни

на дисертацію **ГУНЬКО Людмили Анатоліївни** на тему

«Економіка землевпорядкування:

теорія, методологія, практика»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за науковою спеціальністю 08.00.06 «Економіка природокористування
та охорони навколишнього середовища»

Актуальність дослідження. Сучасне землевпорядкування є багатогранною діяльністю, яка охоплює наукове обґрунтування розподілу земель за цільовим призначенням з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів, організацію раціонального використання і охорони земель, регулювання земельних та екологічних відносин, формування сталого (збалансованого) землекористування та раціональної системи землеволодіння, вироблення земельної політики.

Землевпорядкування пов'язане зі сферою управління та економікою країни і залежить від об'єктивно діючих економічних законів. Як відомо, закони у суспільному розвитку сприймаються суспільством не безпосередньо, а через інтереси суспільства, держави, територіальних громад, громадян та юридичних осіб. Тому землевпорядкування, як механізм розподілу земельних ресурсів та організації їх використання завжди опиняється у центрі економіки країни. Економіка землевпорядкування, як наука, вивчає дію об'єктивних економічних закономірностей на відносини людей під час формування земельного устрою країни, регіонів та територіальних громад, плануванні використання і охорони земель та інших природних ресурсів (землекористування) і організації території землеволодінь та землекористувань з метою підвищення їх капіталізації, ефективності екологізації виробництва та вирішення соціальних питань землезабезпеченості.

З огляду на зазначене, вважаємо дисертаційне дослідження Гунько Людмили Анатоліївни на тему: «Економіка землевпорядкування: теорія, методологія, практика» своєчасним та актуальним.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Наукові положення, висновки і рекомендації дисертації Гунько Людмили Анатоліївни мають належний ступінь наукової обґрунтованості, що обумовлено узагальненням та аналізом значної кількості наукових публікацій з питань економіки землевпорядкування, інституціонального забезпечення розвитку економіки землевпорядкування, створення екологічно безпечного землекористування в умовах функціонування ринку сільськогосподарських земель і дерегуляції земельних відносин.

Дисертанткою досягнуто основну мету дослідження – розроблення теоретичних засад, методологічного інструментарію, практичних рекомендацій та інституціонального забезпечення розвитку економіки землевпорядкування у контексті дотримання вимог сталого (збалансованого) землекористування.

У роботі застосовано сукупність методів і підходів, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження, зокрема аксіоматичний, узагальнення, абстрактно-логічний, а також методи систематизації, порівняльного аналізу, інституціонального аналізу, сходження від абстрактного до конкретного.

Обґрунтованість наукових положень докторської дисертації підтверджується її зв'язком з науковою темою Національного університету біоресурсів і природокористування України, зокрема, комплексним дослідженням «Соціально-економічні виклики, реалізація та вдосконалення законодавства України у контексті сталого розвитку» (№ БФ/39-2021) та Білоцерківського національного аграрного університету, зокрема, науково-технічною програмою на 2021–2026 рр. «Інституціональне забезпечення реалізації еколого-економічних складових сталого розвитку землекористування в Україні» (номер державної реєстрації 0121U113279).

Результати досліджень сформовані за результатами дисертації в частині оцінки екологічних, економічних та соціальних показників сталості збалансованого землекористування використовуються в Національному університеті біоресурсів і природокористування України при підготовці лекційного матеріалу з дисципліни «Економіка землекористування та землевпорядкування» для студентів ОС «Магістр» спеціальності 193 «Геодезія та землеустрій». Крім того, методичні засади оцінки ефективності проєктних рішень щодо землевпорядних заходів з раціоналізації землекористування, які включають: а) інтегральну оцінку ефективності проєктних рішень щодо землевпорядних заходів з раціоналізації землекористування; б) типізацію земельних угідь та земель за функціональним використанням та рівнем екологічної стабільності; 3) оцінку ефективності основних проєктних рішень в землевпорядній документації, використовуються в Національному університеті біоресурсів і природокористування України при підготовці лекційного матеріалу з дисципліни «Землеустрій» для студентів ОС «Бакалавр» за спеціальністю 193 «Геодезія та землеустрій» (акт про впровадження від 18.11.2024 р.).

Також результати дисертації в контексті пропозицій щодо інституціонального розвитку землевпорядкування як інституції, оцінки екологічних, економічних та соціальних показників ефективності землевпорядних проєктних рішень із розвитку сталого (збалансованого) землекористування використовуються в навчальних курсах дисциплін «Територіальне планування та збалансоване землекористування» і «Методи економічного регулювання земельних відносин та інвестицій в землекористуванні», «Управління земельними ресурсами», «Інституціональне забезпечення землеустрою» під час реалізації освітньої програми «Геодезія та землеустрій» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти Білоцерківського національного аграрного університету (акт впровадження від 16.10.2024 р.).

Запропоновані авторкою напрями планування розвитку землекористування, землеустрою і землевпорядкування, земельного кадастру,

оцінки земель, які передбачають удосконалення концептуального підходу до економічної сутності землевпорядкування, використовуються у діяльності Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру. Зокрема, у забезпеченні найбільш повної відповідності форм та елементів організації території (площі земельної ділянки, їх розміщення, конфігурації і структурі землеволодінь та землекористувань, їх межі) потребам та формам організації і підвищення ефективності суспільного виробництва, технології виконання виробничих процесів на землі та завданнями її раціонального використання (довідка № 31-28-0.23-10497/2-24 від 10.10.2024 р.).

У діяльності Головного управління Держгеокадастру у Черкаській області використовуються запропоновані авторкою ідеї і положення, які стосуються розроблення схем землеустрою щодо обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, проєктів землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісгосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон, обмежень у використанні земель та їх режимують об'єктів (довідка № 20-23-0.7-7012/2-24 від 10.10.2024 р.).

Отримані у дисертації результати, які стосуються удосконалення інституціонального забезпечення формування економіки землевпорядкування з урахуванням вимог сталого (збалансованого) землекористування України та включають пропозиції із формування інституційного середовища розвитку економіки землевпорядкування, яке визначає параметри, послідовність і зміст державного та професійного регулювання системи землевпорядкування і її трансформацію, використано у діяльності Всеукраїнської громадської організації «Спілка землевпорядників України» (довідка № 11 від 14.10.2024 р.).

Результати дисертації впроваджуються в Інституті землекористування НААН, а саме окремі складові моделі функціональних підсистем землевпорядкування в Україні, яка включає інституціональне середовище (законодавство, організації, традиції), економічний механізм (вартість

землекористування, податкове регулювання, капіталізація землекористування), ресурсне забезпечення (науковий супровід, кадри, інформація, фінанси, техніка) (акт про впровадження від 14.10.2024 р.).

Також результати наукових досліджень, які стосуються оцінки соціальної та екологічної ефективності основних проєктних рішень при розробленні планів територіально-просторового розвитку землекористування, взяті до використання при удосконаленні стратегії розвитку Христинівської міської територіальної громади Уманського району Черкаської області (довідка № 1248-03-12 від 07.11.2024 р.).

Наукові положення, результати, висновки дисертаційного дослідження підтверджуються публікаціями у наукових виданнях та їх апробацією на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях.

Аналіз дисертації, розроблених і представлених в ній наукових положень та рекомендацій дозволяє зробити висновок про достатній ступінь їх обґрунтованості згідно встановлених вимог та відповідність дисертації Гунько Людмили Анатоліївни спеціальності 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища».

Достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій дослідження. Достовірність результатів дослідження, висновків і рекомендацій, які містяться в дисертації в цілому є достатньою, дослідження авторкою наукової проблеми базуються на аналізі наукових праць українських та зарубіжних вчених, законодавчих актів, матеріалів Державної служби статистики України, офіційних інформаційних ресурсів, що регламентують діяльність уряду та місцевих органів самоврядування, матеріалів періодичних видань та електронних засобів масової інформації. Зроблені дисертанткою висновки повною мірою відображають основні положення проведеного дослідження та результати їх впровадження у діяльність органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських організацій, наукових установ, закладів вищої освіти та публікацією матеріалів дослідження.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Серед найбільш важливих теоретичних та практичних результатів дисертації, які характеризують наукову новизну та особистий внесок дисертантки можна відзначити наступні:

- заслуговує на підтримку узагальнення думок вчених щодо визначення поняття «економіка землевпорядкування» як науки, яка вивчає відносини людей у процесі розроблення та реалізації документації із землеустрою щодо пошуку, узгодження інтересів і прийняття ефективних рішень із планування використання та охорони земель й інших природних ресурсів (землекористування) та організації території землеволодінь і землекористувань, відносин власності на землю для виробництва матеріальних благ і послуг в умовах унікальності і обмеженості земельних ресурсів, зниження трансакційних витрат на послуги з метою максимального задоволення постійно зростаючих потреб людини та збереження і відтворення родючості земель (с. 63–80);

- науковий інтерес представляє розроблена логічно-змістовна схема сутності економіки землевпорядкування як процесу відносин між суб'єктами землевпорядкування із урахуванням взаємодії екологічної та економічної підсистем землекористування, а відповідно, землевпорядкування в дослідженнях розглядається в кількох аспектах, а за їх результатом щодо впливу на ефективність землекористування було виділено такі блоки: 1) економічний, що характеризується господарською (комерційною) та суспільною ефективністю землекористування; 2) соціальний, що характеризується соціально-економічною та інституційною ефективністю землекористування; 3) екологічний, що характеризується екологічною та еколого-економічною ефективністю землекористування (с. 74–75);

- варто відзначити, що дослідження показало, що модель сталого (збалансованого) землекористування для України – це не лише земля, ефективне землекористування, а й відповідна структура земельного устрою та інституціональне середовище системи землевпорядкування, яка охоплює сільськогосподарське, природоохоронне, рекреаційне та інші види

землекористування, його екологізацію, капіталізацію, соціалізацію, територіально-просторовий розвиток (с. 116–117);

- із застосуванням синтезу знань з екології та економіки, інтеграції «різнорідних» відносин природи та суспільства, взаємозв'язку екологічних та економічних законів розроблено логічно-змістовну модель концептуальних засад формування економіки землекористування. Конструктивну роль у формуванні економіки землекористування відіграє екологічна сфера як сфера екологоорієнтованого (ресурсозаощаджуючого) землекористування, система платності і нормативності (регламентації), заснована на рентних відносинах та його екологізації у часі (с. 122–146);

- у процесі аналізу інституціонального середовища системи економіки землекористування розроблено логічно-змістовну схему структурних елементів інституціонально-економічного механізму формування сталого землекористування. В якості стратегічної мети функціонування економіки землевпорядкування розглядається найповніше задоволення ресурсно-сировинних та ресурсно-екологічних потреб суспільства (людини) у контексті сталого (збалансованого) розвитку землекористування (с. 80–99);

- обґрунтовано, що інституційне середовище землевпорядкування має включати вітчизняні програмні документи з розвитку територіально-просторового планування, землеустрою та землевпорядкування та відповідати теоретичним доктринам інституціоналізму. Розроблено логічно-змістовну модель складових системи землевпорядкування в Україні та функціонально-ієрархічну модель організації системи землевпорядкування в Україні. Запропоновано авторський підхід до групування інструментів землевпорядкування відповідно до базових функцій системи землевпорядкування (с. 188–209);

- визначено основні напрями розвитку економіки системи землевпорядкування, зокрема, удосконалення системи землевпорядкування як базової основи екологізації та капіталізації землекористування, методичні засади оцінки ефективності проєктних рішень щодо землевпорядних заходів

з раціоналізації землекористування, оцінку ефективності основних проєктних рішень в землевпорядній документації (с. 311–318);

- розроблено рамкову систему вимірювання зростання екологізації та капіталізації землекористування, яка характеризується напрямками оцінки та показниками екологічної та ресурсної ефективності економіки землекористування, земельних та екологічних активів, економічних можливостей та інструментів політики, соціально-економічним контекстом та параметрами зростання (с. 316–317);

- розроблено критерії оцінки та показники ефективності планувальних землевпорядних заходів, що реалізуються на регіональному і територіальному рівнях у залежності від складових елементів підсистеми землевпорядкування та функцій, які вони виконують (с. 284–286);

- набули подальшого розвитку система узагальнюючих показників, які характеризують процес екологізації економіки, оцінка інтегрального рівня суспільної (соціально-економічної) ефективності основних проєктних рішень у схемах землеустрою на регіональному рівні, оцінка інтегрального рівня економічної, соціальної та екологічної ефективності основних проєктних рішень у проєктах планування розвитку землекористування, землеустрою та внутрішньофункціонального землевпорядкування (с. 347–363).

Повнота відображення результатів в опублікованих працях і рефераті. Основні положення та результати дисертації опубліковано в 54 наукових працях, з яких 2 монографії, 7 статей у наукових закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 29 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 16 тез наукових доповідей. Наукові положення, висновки і рекомендації, що сформульовані в роботі, викладені в рефераті, який за своїм змістом відповідає дисертації. У рефераті розкрито мету, завдання і зміст дослідження, наукову новизну, апробацію основних результатів та їх практичну значимість.

Одержані здобувачкою результати, значною мірою висвітлюють теоретичні та практичні питання економіки землевпорядкування.

Значущість висновків, результатів дослідження здобувачки для науки та практики. Наукова цінність дисертаційного дослідження полягає у можливості застосування розроблених у дисертації методологічних підходів як у проведенні подальших досліджень, так і в практичній діяльності. Результати дисертації спрямовані на вирішення важливої наукової проблеми – наведення порядку на землі, що досягається завдяки раціональній організації території, найкращому розміщенню суспільного виробництва та окремих його галузей, забезпечення раціонального використання земельно-ресурсного потенціалу через землевпорядкування.

Теоретичні положення та висновки дисертації, що розкривають сутність землевпорядкування, мають практичне значення для управління земельними ресурсами та землекористуванням різних рівнів, прогнозування та планування використання й охорони земель, організацію раціонального використання та охорони земель й інших природних ресурсів, екологізацію та капіталізацію землекористування. Визначено, що економічна сторона є однією із домінуючих, на ряду із екологічною, у системі землевпорядкування.

Основні наукові результати дисертації використано в роботі органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських організацій, наукових установ, закладів вищої освіти, що підтверджено відповідними довідками про впровадження.

Положення дисертації використано в освітньому процесі Національного університету біоресурсів і природокористування України (акт про впровадження від 18.11.2024 р.) та Білоцерківського національного аграрного університету (акт впровадження від 16.10.2024 р.).

Висновок про відповідність дисертації встановленим правилам і вимогам. Матеріал дисертації Гунько Людмили Анатоліївни викладено логічно, що забезпечило в цілому вирішення поставлених завдань відповідно

до визначеної теми. Дисертаційне дослідження за своїм змістом, основними науковими положеннями, висновками та практичними рекомендаціями є завершеною науковою працею. За структурою, обсягом та оформленням дисертація відповідає поставленим вимогам до докторських дисертацій. Виклад матеріалу дисертації подається обґрунтовано, розділи дисертації взаємопов'язані між собою, висновки й пропозиції випливають із змісту дисертації.

Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикацій, фальсифікацій. Дисертація Гунько Людмили Анатоліївни відповідає принципам академічної доброчесності. Академічний плагіат, фабрикації чи фальсифікації в докторській дисертації та наукових працях, що розкривають результати наукових розвідок авторки, відсутні. Використання положень, праць та висловлювань інших авторів мають відповідні посилання на першоджерела, ознак академічного плагіату не виявлено, що дозволяє зробити висновок про дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження. У цілому позитивно оцінюючи наукові результати, отримані в процесі дисертаційного дослідження, та їх практичне значення, слід відзначити деякі дискусійні положення та висловити окремі зауваження, зокрема:

1. На с. 73–74 дисертації констатується, що «Основою предмета дослідження екологічної економіки землевпорядкування є мотиваційні відносини економіки сталого (збалансованого) розвитку землекористування та еколого-економічний механізм відтворення земельних та інших природних ресурсів». Вважаємо, доцільно було б більше увагу приділити розкриттю терміна «мотиваційні відносини економіки сталого (збалансованого) розвитку землекористування»

2. На с. 74 дисертації дисертанткою приведено рис. 1.3 Логічно-змістовна схема сутності економіки землевпорядкування, як процесу відносин між суб'єктами землевпорядкування із врахуванням взаємодії екології,

землекористування та економіки в еколого-економічній системі, в якому ключовим є «Процес землеустрою та землевпорядкування, який здійснюється при розробленні документації із землеустрою...». Можливо варто було б розділити процес «землеустрою» та «землевпорядкування».

3. Під час дослідження критеріїв і показників оцінки рівня суспільної (соціально-економічної) ефективності проєктних рішень щодо землевпорядних заходів з раціоналізації землекористування на регіональному місцевому (територіальних громад) рівнях (с. 348–349) більше уваги слід було зосередити на врахуванні екосистемних послуг (активів).

4. Під час дослідження інституцій сталого розвитку в цілому та розвитку сталого (збалансованого) землекористування (с. 120–121), на нашу думку, слід було б детальніше розкрити сутність нової парадигми землеустрою та землевпорядкування.

5. При вивченні системи землевпорядкування в соціально-економічному просторі (с. 249–250), на нашу думку, доцільно було б деталізувати інституціонально-організаційні утворення та інституції системи землевпорядкування.

6. Під час розгляду земельної політики для підвищення рівня екологізації та капіталізації землекористування варто було запропонувати конкретні пропозиції по кожному напрямку удосконалення (с. 306–311).

7. При оцінці впливу факторів інтенсифікації землекористування на формування урожаю сільськогосподарських культур (с. 352), на нашу думку, доцільно було б дати пояснення щодо вагомості аналізованих показників.

Зазначені зауваження не знижують наукового рівня дисертації та не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження Гунько Людмили Анатоліївни.

Загальна оцінка дисертаційної. Дисертація Гунько Людмили Анатоліївни на тему: «Економіка землевпорядкування: теорія, методологія, практика» є завершеною науковою працею, в якій отримано нові обґрунтовані результати, що в сукупності дозволяють вирішити важливу проблему –

розроблення теоретико-методологічних положень та практичних механізмів економіки землевпорядкування, обґрунтування методологічного інструментарію та інституціонального забезпечення розвитку економіки землевпорядкування.

Дисертацію виконано на високому рівні, її результати мають наукову новизну і практичне значення. За змістом реферат відповідає положенням дисертації. Основні положення дисертації опубліковані у наукових виданнях, доповідалися на науково-практичних конференціях. Дисертаційне дослідження відповідає обраній темі, розкриває її та підтверджує, що авторка вирішила поставлені у роботі завдання.

Дисертація відповідає вимогам пунктів 7 і 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, а її авторка Гунько Людмили Анатоліївни заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за науковою спеціальністю 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища».

Опонент
директор Інституту агроекології
і природокористування НААН,
доктор економічних наук, професор,
академік НААН



Оксана ДРЕБОТ